

Dr Milivoj Bešlin, historičar

Dokumenti za istoriju: povodom 20 godina obnove nezavisnosti Crne Gore

Rukopis „Krstaš, Crna Gora i referendum 2006: prilog istoriji obnove crnogorske državne nezavisnosti”, predstavlja dokumentarno-memoarski zapis o djelovanju Udruženja Crnogoraca Srbije „Krstaš” u periodu od formiranja Državne zajednice Srbija i Crna Gora (2003), preko intenziviranja referendumskih aktivnosti (2005–2006), do neposredno poreferendumskih mjeseci. Priređivač rukopis koncipira kao hronološki „dosije” ključnih javnih istupa, saopštenja, pisama, intervjuja i organizacionih poduhvata, čime nastoji da učvrsti institucionalno pamćenje o ulozi jedne specifične dijasporske grupe u procesu obnove crnogorske nezavisnosti.

Rukopis je jasno pozicioniran u jubilejskom okviru – povodom dvadesetogodišnjice referenduma 2006. godine i obnove crnogorske nezavisnosti. Temeljni cilj djela je dvostruki:

- da pruži trajnu dokumentaciju o nastanku, razvoju i političkom djelovanju Udruženja Crnogoraca Srbije „Krstaš” kao nacionalne organizacije crnogorske zajednice u Vojvodini i Srbiji;
- da istakne njihov doprinos referendumskoj kampanji za nezavisnu Crnu Goru, pri čemu se djelovanje „Krstaša” eksplicitno shvata kao dio kulture sjećanja i istorije „obnove crnogorske državne nezavisnosti”.

Priređivač rukopisa polazi od teze da je crnogorska dijaspora u Srbiji – i naročito organizovani segment okupljen oko „Krstaša” – bila važan, a u zvaničnoj historiografiji nedovoljno valorizovan akter referendumske dinamike. Djelovanje udruženja se, u tom smislu, predstavlja kao:

- odgovor na dugotrajne procese nacionalne asimilacije Crnogoraca u Srbiji;
- i kao artikulacija zahtjeva za: punu ravnopravnost Crnogoraca u Srbiji kao nacionalne manjine; zaštitu individualnih i kolektivnih prava (jezik, crkva, kulturne institucije); političko priznanje posebnosti crnogorskog identiteta u srpskom društvu.

Ovaj okvir jasno situira rukopis kao važan za političku istoriju, ali i studije dijaspore i identiteta na postjugoslovenskom prostoru.

Rukopis „Krstaš, Crna Gora i referendum 2006: prilog istoriji obnove crnogorske državne nezavisnosti” je koncipiran pretežno hronološki. U uvodnom dijelu daje se narativ o: kontekstu državne zajednice Srbija i Crna Gora (2003), motivima i okolnostima osnivanja „Krstaša” u Lovćencu 2003, prvim reakcijama iz matice (telegrami Matice crnogorske, Centralne narodne biblioteke, CPC, crnogorskih NVO i pojedinaca), inicijalnim aktivnostima 2004. godine (vjerske, kulturne, organizacione).

Nakon uvoda i prikaza *prethodne istorije* (2003–2004), glavni dio rukopisa čini niz datiranih saopštenja, pisama, intervjuja, zapisnika sa skupova i izvještaja iz medija u periodu 2005–2006. godine. To uključuje, između ostalog: saopštenja povodom formiranja Pokreta za nezavisnu Crnu Goru, reagovanja na „terazijske” skupove za zajedničku državu, pokretanje peticije „Pravda za Crnu Goru”, javne pozive na crnogorski zbor, okrugle stolove i skupštine dijasporskih asocijacija,

inicijative i pisma Venecijanskoj komisiji, Savjetu ministara SCG, Ministarstvu za državnu upravu RS, reagovanja na postupke premijera Koštunice i Ministarstva za državnu upravu, aktivnosti u vezi sa lokalnim izborima u Lovćencu, formiranje „Crnogorske liste”, međunarodne kontakte (Posmatračka misija EU, Free Scotland Party), organizaciju „Crnogorskih susreta” u Lovćencu i bratimljenje Mali Idoš–Cetinje, kampanju „Dijaspora u odbrani nezavisnosti Crne Gore”; poslijereferendumske aktivnosti, uključujući promišljanja o statusu Crnogoraca u Srbiji i odnosu Crne Gore prema dijaspori.

Metodološki, rukopis je pretežno izvorno-dokumentarni: prenosi integralne tekstove saopštenja, pisama i intervjua, uz minimalne naratorske intervencije. Korišćenje arhive „Krstaša” (zvanična saopštenja, *Oganj*, novinski tekstovi u *Pobjedi*, *Vijestima*, *Građanskom listu*, *Crnogorskom književnom listu*, *Radio Slobodna Evropa*, *MINA-i* itd.) korektno je naznačeno i čini jasnu bazu primarnih izvora. Ovakav pristup ima veliku vrijednost: kao zbirka primarnih dokumenata, rukopis ima značajnu izvornu vrijednost i može poslužiti kao građa za buduće historiografske, politikološke ili sociološke studije. U sadašnjoj formi, rukopis je najbliži dokumentarnoj hronici ili monografski organizovanoj zbirci izvora.

Rukopis „Krstaš, Crna Gora i referendum 2006: Prilog istoriji obnove crnogorske državne nezavisnosti” je veoma angažovan. U fokusu je: afirmacija crnogorskog nacionalnog identiteta u Srbiji, kritika procesa asimilacije i institucionalnog ignorisanja Crnogoraca, snažno zagovaranje nezavisnosti Crne Gore kao nužnog uslova za ostvarenje manjinskih prava Crnogoraca u Srbiji, oštar politički polemički odnos prema nosiocima politike zajedničke države u Beogradu. Jezik dijela saopštenja je izrazito mobilizacijski, sa snažnim retoričkim figurama. To je razumljivo u kontekstu tadašnjeg političkog konflikta i pokušaja zaustavljanja većinske i demokratske Crne Gore na putu njene političke i državne emancipacije.

Rukopis koji je pred nama ima višestruku vrijednost i to prije svega kao empirijska dokumentacija djelovanja „Krstaša”: od institucionalnog formiranja udruženja (statut, rukovodstvo, mreža podružnica), preko kulturnih i vjerskih inicijativa (badnjaci, krsna slava, duhovne akademije, odnosi s CPC), do političkog ulaska u lokalne izbore, saradnje sa političkim partijama u Srbiji i Crnoj Gori i artikulacije zahtjeva prema domaćim i međunarodnim institucijama. Ovaj izvorni materijal omogućava budućim istoričarima da detaljno prate transformaciju jednog nacionalnog udruženja u aktera političkih procesa.

Rukopis je važan i kao uvid u samoartikulaciju crnogorske zajednice u Srbiji. Kroz tekstove intervjua i saopštenja jasno se vidi kako se: definiše crnogorska zajednica u Srbiji, razumije odnos prema Srbiji (lojalni građani, ali nacionalno posebni), tumači istorijski kontinuitet crnogorske državnosti, jezika i crkve, reflektuje na odnos matične države Crne Gore prema dijaspori. Takođe, dokumentovanje odnosa prema međunarodnim akterima, a prije svega: pisma Venecijanskoj komisiji, susreti s Posmatračkom misijom EU, reakcije na „briselsku nepristojnu ponudu” (55%) i podrška škotske „Free Scotland Party” nude zanimljiv materijal za analizu percepcije EU u crnogorskom independističkom diskursu.

Rukopis „Krstaš, Crna Gora i referendum 2006” predstavlja dragocjen, iznutra vođen i bogato dokumentovan prilog istoriji obnove crnogorske nezavisnosti, sa posebnim fokusom na ulogu crnogorske dijaspore u Srbiji. Rukopis je preporučljiv i koristan kao dokumentarno svjedočanstvo

i vrijedan izvor za buduća naučna istraživanja. Njegova najveća vrijednost nalazi se u: obimnoj i raznovrsnoj primarnoj građi, detaljnoj hronici aktivnosti jedne organizacije u prelomnom istorijskom trenutku, jasno artikuliranoj svijesti o povezanosti nacionalnih prava dijasporne sa državnim nezavisnošću matice. U tom kontekstu, rukopis pruža nezaobilazan doprinos empirijskom mapiranju crnogorske dijasporne scene u Srbiji u prelomnom istorijskom periodu za Crnu Goru.

Novi Sad, februar 2026.